

УДК 342.95(477)

*Л. Р. Біла-Тіунова***ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ БІЖЕНЦЯ В УКРАЇНІ:
СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ**

Звернення до історичного аспекту становлення і розвитку законодавства про біженців свідчить, що правовий інститут притулку зародився як звичаєве право і передбачав надання притулку біженцям, які зазнавали переслідувань як у своїй країні, так і з боку інших держав. Стосунки із цього приводу держави регулювали укладенням двосторонніх договорів про видачу біженців та втікачів. У XVIII—XIX ст. питання біженців і надання притулку також входили до складу договорів про екстрадицію. Разом із тим, до XX ст. проблема біженців не розглядалася як міжнародно-правова, а тільки як питання внутрішнього права. Тільки на початку XX ст. у зв'язку з помітним кількісним збільшенням тих, хто шукав притулку, а також з посиленням поваги до прав людини, проблема біженців стала розглядатися як всесвітня, вирішення якої є можливим тільки на міжнародному рівні [1, с. 48].

У міжнародному праві термін «біженці» з'явився після Першої світової війни. Проте постійне зростання локальних і глобальних збройних конфліктів призвело до необхідності не тільки детальної регламентації правового статусу біженців, але й до створення міжнародних структур профільного характеру. Міжнародною спільнотою неодноразово робилися спроби вирішити цю проблему шляхом розробки і прийняття міжнародних універсальних угод та удосконалення національного законодавства. Питання про біженців у глобальному масштабі залишається пріоритетним напрямком у діяльності Організації Об'єднаних Націй. Під її егідою в 1951 р. державами було прийнято Конвенцію про статус біженців, яка є основним міжнародно-правовим документом, що регулює правовий статус указаної категорії осіб та захищає їх основні права і свободи. У 1967 р. було розроблено Протокол, що стосується статусу біженців. Його поява надала Конвенції нової сили, розширивши сферу її дії [1, с. 19]. Необхідно зазначити, що після Другої світової війни було

сформульовано більш точні критерії визначення статусу біженців. Так, у Конвенції про статус біженців, прийнятій 28.06.1951 р. Генеральною Асамблеєю ООН, термін «біженець» означає особу, яка:

1) вважалася біженцем згідно з угодами від 12.05.1926 р. і 30.06.1928 р., або згідно з конвенціями від 28.10.1933 р. і 10.02.1938 р., Протоколом від 14.09.1939 р., або згідно із Статутом Міжнародної організації у справах біженців [2];

2) внаслідок подій, які відбулися до 01.01.1951 р., і через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом унаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань. У тих випадках, коли будь-яка особа є громадянином декількох країн, вислів «країна її національної належності» означає будь-яку з країн, громадянином якої вона є, і така особа не вважається такою, що позбавлена захисту країни своєї національної належності, якщо без будь-якої поважної причини, яка впливає з обґрунтованих побоювань, вона не скористалася захистом однієї з країн, громадянином якої вона є.

Дослідники зазначають, що названі міжнародні заходи для врегулювання проблем біженців до кінця не вирішують усього комплексу питань. Положення щодо біженців, закріплені у Конвенції 1951 р., державами не завжди виконуються. Усе частіше зміни в національному законодавстві різних країн встановлюють більш суворі вимоги щодо надання статусу біженця, ніж закріплено у Конвенції, права біженців часто порушуються або невиправдано обмежуються державами [1, с. 18].

У рамках світового співтовариства, а також у результаті міждержавного співробітництва було прийнято цілий ряд міжнародно-правових документів, що стосуються захисту прав біженців, які можна класифікувати у такий спосіб [3]:

а) універсальні міжнародні угоди, що регулюють правовий стан біженців та захист їхніх прав (Конвенція про статус біженців 1951 р., Протокол, що стосується статусу біженців 1967 р., Статут Управління Верховного комісара ООН у справах біженців 1950 р., Конституція Міжнародної організації по міграції 1989 р. [2]);

б) регіональні міжнародні договори і конвенції, що регулюють правовий захист біженців у певному регіоні (Конвенція, що регулює конкретні аспекти проблем біженців в Африці 1969 р., IV Ломейська конвенція 1989 р., Угода про допомогу біженцям і вимушеним переселенцям 1993 р., Картахенська декларація про біженців 1984 р. [2] й ін.);

в) міжнародні договори, що регулюють визначений комплекс питань захисту прав біженців (Гаазька угода про моряків-біженців 1957 р., Уго-

да про скасування віз для біженців 1959 р., Європейська угода про передачу відповідальності за біженців 1980 р., Дублінська конвенція, що визначає державу, відповідальну за розгляд заяв про надання притулку, поданих в одній із держав — членів Європейських співтовариств 1990 р. [2] та ін.);

г) міжнародні договори, дії яких було поширено на біженців (Все-світня конвенція про авторське право 1952 р., Конвенція МОП про рівноправність громадян країни й іноземців та осіб без громадянства у галузі соціального забезпечення 1962 р. [2] та ін.);

г) міжнародні угоди, що містять спеціальні норми захисту прав біженців (Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 р., Європейська конвенція про видачу 1957 р., Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства 1968 р., Шенгенська угода 1985 р., Шенгенська конвенція 1990 р. [2] та ін.);

д) міжнародні договори загального характеру, що стосуються біженців (Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про оголошення безвісно відсутніх мертвими 1950 р., Конвенція ООН про морське право 1982 р., Конвенція про пошук і рятування на морі 1979 р., Пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. [2] та ін.);

е) угоди і декларації про притулок (Декларація ООН про територіальний притулок 1967 р., Гаванська конвенція про притулок 1928 р., Каракаська конвенція про територіальний притулок 1954 р. [2] та ін.);

е) міжнародні договори, що регулюють правовий стан апатридів (Конвенція про статус апатридів 1951 р., Конвенція про скорочення безгромадянства 1961 р. [2]);

ж) двосторонні угоди, що регулюють правовий статус біженців (Угода між Австрією і Францією про проживання біженців 1974 р., Договір між Австрією й Угорщиною про видачу злочинців 1976 р., Угода між Південною Африкою і Мозамбіком про ненапад і добросусідство 1984 р., Угода між Афганістаном і Пакистаном про добровільне повернення біженців 1988 р. [2] та ін.).

Що стосується діяльності СНД, то у 1993 р. було підписано Угоду про допомогу біженцям і вимушеним переселенцям, що набрала сили з 1994 р. (Україна в ньому не бере участі). Однак діяльність співдружності у цій сфері можна вважати незадовільною та такою, що потребує активізації.

Важливо зазначити, що у рішенні проблем біженців важливу роль покликано відігравати не тільки міжнародне право, але й національні законодавства держав, оскільки біженці, покидаючи свої країни, поселяються на території визначених держав. Отже, сучасну правову основу статусу біженців становлять: Конституція України, акти поточного законодавства, нормативно-правові акти органів державної влади. До нормативно-правової бази, предметом якої є регулювання статусу біженців,

належать також міжнародні акти — на теперішній день на територію України поширюються дії конвенцій, міжнародних договорів, стороною яких є Україна, інших актів міжнародного права.

Вчені пропонують різні підходи щодо періодизації становлення законодавства України про біженців. У процесі формування міграційного законодавства України висловлювалися пропозиції щодо виокремлення таких етапів (станом на 1999 р.): перший етап обмежується днем прийняття Декларації про державний суверенітет України та проголошенням її незалежності; другий етап тривав від дня проголошення незалежності України до грудня 1993 р. (початок періоду прийняття основоположних міграційних законів); третій етап — від грудня 1993 р. до прийняття Конституції України; четвертий етап розпочався із прийняттям Конституції України [4, с. 7].

І. Г. Ковалишин пропонує таку періодизацію становлення законодавства України про біженців: перший етап — від прийняття першої редакції Закону України «Про біженців» 24.12.1993 р. до прийняття Конституції України (період прийняття основоположних міграційних законів та численних підзаконних нормативно-правових актів із питань біженців); другий етап — від прийняття Конституції України до прийняття нової редакції Закону України «Про біженців» від 21.06.2001 р. (період приведення законодавства України про біженців у відповідність до Конституції України); третій етап — від приєднання України до Конвенції про статус біженців 10.01.2002 р. і до теперішнього часу (період приведення законодавства України про біженців у відповідність до Конвенції про статус біженців) [5, с. 62].

Загалом, за підтримки пропозиції щодо визначення періодизації становлення законодавства України про біженців, вбачається суперечливим ототожнювати становлення міграційного законодавства та законодавства про біженців. Крім того, періодизація, запропонована зазначеними авторами, думається, потребує уточнення. Так, етап формування законодавства про статус біженців являє собою період часу, протягом якого розроблялися відповідні положення, який має наслідком конкретний результат — прийняття певного акта, що знаменує закінчення відповідного етапу.

Історія становлення законодавства про біженців бере свій початок у 90-х рр. минулого століття: після здобуття незалежності Україна перетворилася з країни, що роками постачала біженців на Захід, на державу, що надає притулок іноземцям, які під загрозою переслідувань змушені залишити батьківщину. Українська держава почала діяти самостійно на міжнародній арені, почала встановлювати дипломатичні стосунки з країнами світу, відкриваючи Україну для громадян інших держав. Звичайно, що і міграційні процеси значно активізувалися.

Нові суспільні відносини, які виникли у зв'язку з відкриттям кордонів, обумовили прийняття різноманітних актів, які стосувалися питань міграції, порядку перетину кордону, набуття громадянства тощо. На дум-

ку І. Г. Ковалишина, питання біженців стало актуальним уже в перші роки незалежності України, а початком формування законодавства України про біженців стало прийняття Президентом України Указу «Про заходи щодо охорони державного кордону України з Республікою Молдова» [6], який давав доручення виконавчим комітетам деяких областей надавати необхідну допомогу біженцям з Республіки Молдова. Зазначеним указом тимчасово встановлювалася у межах 50 кілометрів від державного кордону України з Республікою Молдова зона особливого режиму, а також тимчасово припинялися групові поїздки громадян України та інших держав через територію України до Республіки Молдова.

Оскільки такі процеси розвивалися та потребували правового регулювання на найвищому рівні, у грудні 1993 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про біженців» [7]. На його виконання почали функціонувати центральний орган виконавчої влади у справах національностей та міграції та органи міграційної служби на місцях, розпочалася процедура розгляду заяв шукачів притулку і надання їм статусу біженця в Україні.

Згодом було прийнято також Закон «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [8], що регулював правовий статус біженців, які є іноземцями або не мають громадянства, в частині, яка не суперечить Закону «Про біженців». Варто також згадати про деякі підзаконні нормативно-правові акти, прийняття яких дозволило належним чином врегулювати багато питань, не вирішених до того часу. Це такі акти, як Постанова Кабінету Міністрів України «Про Правила в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію» [9], Угода між Кабінетом Міністрів України та Міжнародною організацією з міграції від 03.12.1999 р., яку було ратифіковано Законом України, в якій закріплено статус Міжнародної організації з міграції в Україні та співробітництва у сфері міграції, а також міжнародні договори України про видачу правопорушників, правову допомогу в кримінальних справах та реадмісію осіб тощо. Прийняття Закону було значним кроком на шляху законодавчого забезпечення прав людини. Разом із тим, його реалізація висвітлила цілу низку недоліків і прогалин, що потребували законодавчого усунення.

Тому в 2001 р. було прийнято нову, більш детальну редакцію Закону, де досягнуто відповідності вимогам Конвенції ООН 1951 р. про статус біженців [8]. У цей період було прийнято також такі важливі нормативно-правові акти, як Закони України «Про імміграцію» [10] і «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [11], Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні» [12] та інші нормативно-правові акти, видані на їх виконання.

Вченими та практиками неодноразово зверталась увага на проблему відсутності в Україні, на відміну від інших європейських держав, право-

вих інститутів допоміжного та тимчасового захисту, що не сприяє належному забезпеченню прав людини в Україні й уможливорює порушення нею встановленої Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, заборону катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання, як її тлумачить Європейський суд з прав людини.

Для подолання цього та деяких інших проблемних питань Міністерством юстиції у взаємодії з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади розроблено проект Закону України «Про біженців та осіб, які потребують допоміжного або тимчасового захисту». Проект Закону пропонував запровадження в Україні інститутів допоміжного та тимчасового захисту, що є складовою інтеграції України до ЄС у сфері міграції. Зокрема, було враховано положення щодо інститутів додаткового та тимчасового захисту, які містяться в рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи № R(2000)9 від 03.05.2000 р. «Про тимчасовий захист» і № Rec(2001)18 від 27.11.2001 р. «Про додатковий захист» та Директиві Ради Європейського Союзу № 2001/55/ЄС від 20.07.2001 р. «Про мінімальні стандарти стосовно надання тимчасового захисту у світлі масового припливу переміщених осіб та про заходи по сприянню збалансованості зусиль країн-членів щодо розміщення таких осіб та подолання його наслідків» [2].

8 липня 2011 р. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують допоміжного або тимчасового захисту» було прийнято Верховною Радою України [16]. Закон враховує положення Конвенції про статус біженців 1957 р. [17] та Протоколу щодо статусу біженців 1967 р. і спрямований на удосконалення законодавства щодо біженців шляхом урахування документів у сфері міграції, прийнятих Радою Європи та Європейським Союзом. У цей проміжок часу було також прийнято Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» 22.09.2011 р.

Закон було прийнято у повній відповідності до міжнародних нормативно-правових актів стосовно статусу біженців, які стали частиною національного законодавства України. Це такі акти як: Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 р., Європейська конвенція про права людини, прийнята 10.12.1948 р., Загальна декларація прав людини, прийнята 04.11.1950 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1952 р., Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені у Конвенції та у Першому протоколі до неї, Протокол № 7 до Конвенції про захист прав і основоположних свобод, Конвенція про статус біженців 1951 р. та Протокол щодо статусу біженців 1967 р., Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р., Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації від 21.12.1965 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН, від 16.12.1966 р., Протокол

№ 4 до Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини, підписаний 16.09.1963 р., Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р., Європейська Конвенція про здійснення прав дітей 1996 р., Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1998 р., Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, Угода між Урядом України та Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців (далі — УВКБ), яка ратифікована Законом України від 21.10.1999 р., щодо співробітництва у галузі надання міжнародного захисту і гуманітарної допомоги біженцям та іншим особам, які належать до компетенції УВКБ [2].

Деякі із вищезазначених нормативно-правових актів безпосередньо не стосуються регулювання статусу біженців, однак містять положення про, наприклад, недопустимість вислання шукачів притулку у ті країни, де вони наражатимуться на реальний ризик. Отже, незважаючи на прийняття нового Закону «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», на теперішній час в Україні питання статусу біженців регулюється значною кількістю нормативно-правових актів.

Деякі вчені дотримуються думки про доцільність їх систематизації шляхом розробки і прийняття Міграційного кодексу України. Вони вважають, що зазначений кодекс упорядкує відповідні юридичні інститути, усуне суперечності між правовими нормами, сприятиме створенню нових нормативно-правових актів, які відповідають потребам сьогодення в зазначеній сфері [18, с. 39].

Така позиція хоч і видається цікавою, у той же час є досить спірною. Уявляється, що найбільш важливими питаннями удосконалення законодавства про біженців на даному етапі розвитку Української держави є максимально повна адаптація зазначеного законодавства до міжнародних принципів і норм у цій сфері, а також чітке, повне та однакове правозастосування законодавства про біженців правозастосовними органами. І тільки після досягнення цих завдань можна ставити питання про розроблення та прийняття Міграційного кодексу України.

Надзвичайно важливим принципом, закріпленим у новому законі, є принцип невислання біженця за будь-яких обставин. За законодавством, яке діяло до прийняття нового Закону «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», цей принцип, хоча й було закріплено у Конвенції про статус біженців, не знайшов свого відображення в національному законодавстві, зокрема, Закон «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» передбачав можливість застосування такої санкції як примусове видворення за межі України до іноземців та осіб без громадянства. І оскільки біженець є іноземцем, або взагалі не має громадянства, то положення цього Закону можна було застосовувати до нього. На теперішній час цю проблему було вирішено, що надає біженцям додаткових гарантій захисту своїх прав, свобод та законних інтересів.

На підставі здійсненого аналізу сучасного законодавства України про біженців можна запропонувати уточнену періодизацію розвитку законодавства України про біженців. Так, перший етап становлення законодавства у цій сфері розпочався із здобуттям Україною незалежності, встановленням нових правил щодо перетину державного кордону України («відкриттям кордонів»), виникненням у зв'язку із цим нових суспільних відносин, пов'язаних із прибуттям до України осіб з метою отримання притулку та проживання їх на території України. У цей період спостерігаються незначні спроби фрагментарно врегулювати такі суспільні відносини, запроваджуються нові органи, приймаються окремі акти щодо встановлення статусу біженця. Цей етап закінчується «якісним» проривом у цій сфері — прийняттям Закону «Про біженців» від 1993 р.

Із цього моменту розпочався умовний другий етап становлення законодавства про біженців. Цей етап характеризується стрімким накопиченням нормативного матеріалу у даній сфері та деталізацією положень прийнятого Закону у численних підзаконних актах, які врегульовували процедури набуття та припинення статусу, встановлювали статус спеціальних органів у цій сфері та способи реалізації тих чи інших положень Закону. З 1996 р., із прийняттям Конституції України, яка встановила основи законодавства, у тому числі щодо правового статусу біженців, розпочалися процеси перегляду нормативних актів, приведення їх у відповідність до Основного Закону. Цей етап закінчується прийняттям Закону «Про біженців» 2001 р.

Із прийняттям зазначеного Закону розпочинається третій етап становлення законодавства про правовий статус біженців. Він характеризується розвитком нормативно-правової бази підзаконних актів. З іншого боку, характерною рисою цього етапу є вплив на розвиток законодавства міжнародно-правових актів. Величезного значення набуває ратифікація Україною Конвенції про статус біженців. Саме міжнародні акти, зокрема, Конвенція, обумовлюють розвиток законодавства щодо правового статусу біженців на цьому етапі. З метою адаптації законодавства України до міжнародно-правових стандартів у 2011 р. приймається Закон «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту».

Враховуючи, що на території України на час прийняття Закону було практично завершено формування основних засад міграційної політики, а також враховуючи, що прийняттю нового Закону передувало достатньо довгий період, можна констатувати, що було створено серйозну основу для подальшого поступового розвитку в Україні умов, сприятливих для біженців та осіб, потребуючих додаткового захисту.

Отже, встановлення стану наукових досліджень правового статусу біженців дозволило виокремити основні напрямки подальших наукових досліджень у цій сфері, зокрема щодо: а) визначення та розмежування понять «біженці», «вимушені переселенці (переміщені особи)», «особи, які потребують додаткового захисту», «особи, які потребують тимчасо-

вого захисту»; б) здійснення класифікації біженців у нових правових реаліях; в) надання характеристики гарантій прав та свобод біженців, механізму реалізації прав біженців; г) визначення системи та правового статусу органів, що здійснюють державне управління у цій сфері; д) надання характеристики процедури набуття статусу біженця і процесуального статусу її учасників.

Встановлено, що у науковій літературі містяться певні термінологічні неточності, пов'язані з невизначеністю співвідношення понять «правовий статус» та «правове становище»: 1) як цілого та частини; 2) як тотожних понять; 3) як таких, що, певною мірою, перетинаються. При цьому підтримується позиція щодо розуміння цих понять як синонімічних, а їхнє розмежування вважається недоцільним.

Визначено, що характеристика правового становища особи як суб'єкта адміністративного права, тобто учасника суспільних відносин у сфері публічного управління, відбувається через адміністративно-правовий статус особи. Права, свободи та обов'язки громадянина у сфері діяльності публічної адміністрації, які у сукупності становлять адміністративно-правовий статус громадянина, закріплюються в адміністративно-правових нормах та є похідними від конституційних і досить часто їх конкретизують. Таким чином визначено, що адміністративно-правовий статус — це правове становище (права, законні інтереси, обов'язки, відповідальність і гарантії) у конкретно визначених правовідносинах у сфері державного управління.

На підставі аналізу міжнародно-правових актів та норм національного законодавства охарактеризовано поняття «біженець» та його зміст і визначено, що доктринальне розуміння та міжнародне нормативно-правове визначення цього поняття потребують удосконалення, оскільки у світовій практиці виокремлюють: а) «конвенційних біженців», або біженців де-юре; б) «неконвенційних біженців», або так званих біженців де-факто, тобто осіб, що підпадають під дію угод про біженців, правовий статус яких остаточно не визначено; в) «регіональних біженців», тобто осіб, які визнаються біженцями відповідно до окремих міжнародно-правових угод; г) осіб, які шукають притулку.

Така термінологічна невизначеність обумовила прийняття в національному законодавстві України — Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» з виділенням окремої категорії осіб, що потребують захисту, однак не є біженцями.

Адміністративно-правовий статус біженця слід розуміти як систему встановлених законодавством прав, свобод, законних інтересів, обов'язків, юридичної відповідальності осіб, які відповідно до чинного законодавства визнаються біженцями, а також системи правових гарантій дотримання їх статусу. Визначено, що сучасну правову основу статусу біженців становлять: Конституція України, акти поточного законодавства, нормативно-правові акти органів державної влади. Крім того, на

територію України поширюються дії конвенцій, міжнародних договорів, стороною яких є Україна, інших актів міжнародного права. При цьому міжнародні нормативно-правові акти, що стосуються регулювання статусу біженців, мають вирішальне значення для розвитку законодавства України, оскільки, по-перше, велику кількість таких актів ратифіковано Україною, по-друге, міжнародно-правові стандарти прав біженців, закріплені цими актами, є ідейним орієнтиром та зразком при здійсненні вітчизняних законопроектних робіт. Прийняття Закону «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» було обґрунтовано саме необхідністю гармонізації національного законодавства до міжнародних стандартів у цій сфері.

Аргументовано недоцільність на теперішній час прийняття Міграційного кодексу України (щодо прийняття якого ведуться дискусії вже тривалий час), особливо у контексті набуття чинності Закону «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Визначено, що найбільш важливими питаннями удосконалення законодавства про біженців на теперішньому етапі розвитку Української держави є максимально повна адаптація зазначеного законодавства до міжнародних принципів і норм у цій сфері, тобто продовження започаткованого напрямку розвитку законодавства, а також чітке, повне та однакове правозастосування законодавства про біженців правозастосовними органами.

Здійснено розмежування понять «біженець», «вимушені переселенці (переміщені особи)», «особи, які потребують додаткового захисту», «особи, які потребують тимчасового захисту» і визначено, що:

1) «біженець» — це особа, яка характеризується такими ознаками: а) не є громадянином України; б) перебуває за межами країни своєї громадянської належності; в) не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом; г) обґрунтовано побоюється стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань; д) не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань;

2) вимушені переселенці або переміщені особи — це особи, що покинули певний конфліктний регіон держави й оселилися в іншому регіоні в межах цієї ж держави;

3) особи, які потребують додаткового захисту — це особи: а) які не є біженцями відповідно до Конвенції 1951 р.; б) які змушені були прибути в Україну або залишитися в Україні; в) потребують захисту внаслідок загрози життю, безпеці чи свободі в країні походження через побоювання застосування щодо них смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;

4) особи, які потребують тимчасового захисту — це іноземці та особи без громадянства, які: а) постійно проживають на території країни, що

має спільний кордон з Україною; б) масово вимушені шукати захисту в Україні; в) потребують захисту через загрозу зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження.

Л і т е р а т у р а

1. Гончаренко О. А. Статус біженця в міжнародному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / *О. А. Гончаренко* ; Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. — Х., 2005. — 163 с.
2. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Правовий статус біженців і переміщених осіб : конспект лекцій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://readbookz.com/book/166/5046.html>.
4. Бритченко С. Формування українського законодавства у сфері міграції / *С. Бритченко* // Український часопис права і політики. — 1999. — № 2. — С. 7.
5. Ковалишин І. Г. Правовий статус біженців в Україні : проблеми теорії та практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / *І. Г. Ковалишин* ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. — К., 2005. — 198 с.
6. Про заходи щодо охорони державного кордону України з Республікою Молдова : Указ Президента України від 17.03.1992 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Про біженців : Закон України від 24.12.1993 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Про біженців : Закон України від 21.06.2001 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Про Правила в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.1995 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. Про імміграцію : Закон України від 07.06.2001 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
11. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
12. Про затвердження Типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
13. Сімейний кодекс України від 10.02.2002 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
14. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
15. Про затвердження Типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
16. Про біженців та осіб, які потребують додаткового захисту : Закон України від 08.07.2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
17. Про статус біженців : Конвенція від 28.07.1951 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
18. Грабар Н. М. Адміністративно-правове забезпечення статусу біженців в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / *Грабар Наталія Михайлівна*. — Л., 2007. — 217 с.

А н о т а ц і я

Біла-Тіунова Л. Р. Правове регулювання статусу біженця в Україні: стан і перспективи реформування. — Стаття.

Стаття присвячена розгляду стану правового регулювання статусу біженця в Україні та основним напрямкам його реформування, аналізу вітчизняного і міжнародного законодавства. Особлива увага приділяється питанню класифікації біженців.

Ключові слова: біженці, конвенція, угода, переселенці, переміщені особи, міграційний кодекс.

А н н о т а ц и я

Біла-Тіунова Л. Р. Правовое регулирование статуса беженцев в Украине: состояние и перспективы реформирования. — Статья.

Статья посвящена рассмотрению состояния правового регулирования статуса беженцев в Украине и основным направлениям его реформирования, анализу отечественного и международного законодательства. Особое внимание уделяется вопросам классификации беженцев.

Ключевые слова: беженцы, конвенция, соглашение, переселенцы, перемещенные лица, миграционный кодекс.

S u m m a r y

Bila-Tiunova L. R. Legal regulation of the refugees' status in Ukraine: state and prospects of reforming. — Article.

The article is devoted to the analysis of the state of legal regulation of the refugees' status in Ukraine and main directions of its reforming, analysis of national and international legislation. Special attention is devoted to the question of the refugees' classification.

Keywords: refugees, convention, agreement, migrant, displaced persons, Code of Migration.